

MUHOS PYHÄKOSKI 1

Kivikautisen punamultakeskittymän kaivaus

Janne Ikkäheimo 2000

FL Janne Ikkäheimo

Muhos⁷³¹ Pyhäkoski 1

Kivikautisen punamultakeskittymän
kaivaus 30.8.2000

Oulun Yliopisto
Arkeologian laboratorio
Lokakuu 2000

73
MUHOS PYHÄKOSKI 1 – kivi­kautisen punamultakeskittymän kaivaus

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	3
KAIVAUKSET	4
KAIVAUSLÖYDÖT	5
TULKINTAA	5
KIRJALLISUUS	6
ARKISTOTIEDOT	7
LIITTEET	
OTE PERUSKARTASTA	
YLEISKARTTA	
TASO- JA VAAKITUSKARTTA	
KUVAT 1-6	
KUVAUSPÄIVÄKIRJA	
LÖYTÖLUETTELO	

JOHDANTO

Oulun yliopiston yleisen arkeologian oppiaine suoritti 30. elokuuta 2000 arkeologisia kaivaustutkimuksia Muhos Pyhäkoski 1:n kivistä asumuspainannealueella. Kuten kohteessa toukokuussa 2000 toteutettujen koekaivausten tutkimusraportista (Ikäheimo 2000) ilmenee, sijaitsee asumuspainannealue Muhos Pyhäkoski 1 Oulujoen pohjoisrannalla, pääosin Vaalantien eteläpuolella, noin kilometri Pyhäkosken voimalaitoksesta itään (kartta 1) ja viitisen kilometriä Muhoksen kirkolta koilliseen. Kohteessa on 31 asumuspainanteen lisäksi parikymmentä asuinpaikkakuopaksi tulkittua kuoppajäännettä. Lisätutkimukset kohteessa aiheellisesti asumuspainannealuetta sivuavan maantien nro. 8300 (Vaalantie) ojanpientareelta yllättäen paljastunut punamultakeskittymä (kuvat 1-2). Ilmiö havaittiin sunnuntaina 27.8.2000, kun allekirjoittanut vieraili paikalla tarkoituksenaan hankkia kuvamateriaalia Museovirastossa 26.-27. lokakuuta 2000 järjestettyä, kivi- ja varhaismetallikautisia asumuksia käsittelevää seminaaria varten.

Punamultakeskittymä sijaitsi maantieojan tienpuolisessa penkassa, lähellä ojanpohjaa, Pyhäkoski 1:n suurimman asumuspainanteen (painanne 5) pohjoispuolella. Sijainti jokirannasta tulevan metsätien liittymästä on noin 100 metriä (kartta 2, kuva 1) länteen. Punaiseksi värjäytyneen maan laajuuden toteamiseksi ojanpenkkaa leikattiin kevyesti tien suuntaisesti (kuva 2). Värjäytyneestä maasta otettiin noin 2 dl:n näyte, joka kuivattiin ja seulottiin Oulun yliopiston arkeologian laboratoriossa. Näytteen todettiin sisältävän useita punamultarakeita. Löydöstä ilmoitettiin heti seuraavan viikon alussa Museoviraston arkeologian osastolle ja lyhyen puhelinkeskustelun päätteeksi Pohjois-Suomen muinaisjäännettöskannasta vastaava tutkija Markku Torvinen antoi kohteeseen suullisen tutkimusluvan. Tutkimusten vastuullisena johtajana toimi oppiaineen professori Milton Nuñez ja kenttäjohtajana FL Janne Ikäheimo. Hänen lisäksi päivän kestäneisiin kenttätutkimuksiin osallistuivat FM Jalo Alakärppä, FM Mika Friman ja fil.yo Vesa-Pekka Herva.

Muhoksen Pyhäkoskella suoritetuissa lisäkaivauksissa käytetty metodi oli pelastuskaivauksen luonteeseen ja käytettävissä olleeseen aikaan nähden parhaiten soveltuva. Viisto ojanpenkka puhdistettiin aluksi lapiolla ohuesta pintakasvillisuudesta, jonka jälkeen työtä jatkettiin kaivauslastoin. Poistamalla maata suhteessa enemmän tien kuin ojanpohjan puolelta, kaivausalueesta pyrittiin muodostamaan verrattain vaakasuora taso (kuva 3). Kaivauksen kulku dokumentoitiin ensisijaisesti valokuvaamalla diafilmille. Luettelo diapositiiveista on tämän raportin liitteenä. Lisäksi punamultakeskittymä antoi aiheen pariin piirroksen, joista toiseen merkittiin myös löytöjen tarkat sijaintitiedot. Kaivauslöydöt on luetteloitu päänumerolle KM 32170. Kaikki punamullan sekainen maa kerättiin talteen ja seulottiin 5x5 mm:n seulalla. Toimenpide ei kuitenkaan tuottanut ainuttakaan lisälöytöä.

KAIVAUKSET

Tutkimusalue, mitoiltaan 2x1,5 metrin kaivausruutu, rajattiin ojanpenkkaan punamultakeskittymän laajuuden summittaisen arvionnin jälkeen rullamittojen avulla. Ruudun pidemmän sivun suunta oli jotakunakin 60-240° Ennen kaivamisen aloittamista tutkimusalue vaaittiin puolen metrin välein (ks. kartta 3A). Kaivausten väliaikaisena korkeuskiintopisteenä käytettiin metsänreunassa, tutkimusalueesta muutaman metrin länteen sijainneen irtokiven korkeinta kohtaa, jonka arvoksi määriteltiin 68,83 metriä mpy. Kiintopisteen korkeus saatiin siirtämällä se kesällä 1998 suoritettuna takymetrikartoituksen yhteydessä maahan hakatusta paalusta, jonka päällä olevan mittauspisteen 10000 korkeus on 70,13 m mpy (kartta 2).

Kaivaminen aloitettiin siis ojaleikkauksen yläreunan puoleisesta osasta kaivausalueelta. Välittömästi ohuen pintakasvuston poistamisen jälkeen havaittiin, että maantienojan kaivamisen yhteydessä punamullan sekaista maata oli kääntynyt paikoittain pohjamaan päälle. Puhdistuksen yhteydessä selvisi myös, ettei punamullan sekainen hiekka jatkunut metsänreunan puoleisella osalla maantieojaa (kuva 3). Siksi kaivamista jatkettiin ainoastaan maantien puolella kunnes varsinainen punamullansekainen ilmiö saatiin esille tasossa 1.

Tarkasteltaessa tasoon 1 liittyvää dokumentaatiota (kuva 4, kartta 3B) hahmottuu punamullan sekainen alue lähes suorakulmaisena, pohjois-etelä –suuntaisena ilmiönä, jonka mitat ovat noin 100x80 cm. Ilmiö ei kuitenkaan näyttäyty kaikilta osin tasalaatuisena. Säännöllisimmillään se on länsilaidalla, etenkin lounaisnurkassa, missä kuopan reuna erottuu varsin selvästi sitä ympäröivästä rikastumiskerroksen ja puhtaan pohjamaan vaihtumasta. Ilmiön itäreuna oli huomattavasti epäselvempi, jonka lisäksi heikko punamullan sekainen maa oli etenkin koillisnurkan osalta huuhtouneen maan häiritsemä. Keskittymän yläosassa havaittiin myös hiilensekaista maata. Sen todettiin olevan peräisin kuopan pituusakselin suuntaisesti asetetusta puusta, joka vaikutti nousevan viistosti kohti kuopan pohjoisreunaa.

Kaivausten kaikki viisi löytöä tehtiin punamultailmiön yläpinnasta. Niihin kuului peräti kolme purupihkaa, hiotun kivilajiesineen katkelma sekä palanen huokoista, tunnistamatonta ainesta (kökköä). Löytöjen tarkempi esittely sekä niiden merkityksen arviointi punamultakeskittymän tulkinnassa suoritetaan jäljempänä.

Ensimmäisen tason saavuttamisen jälkeen työtä jatkettiin tasokaivauksena vielä puolenkymmentä senttimetriä alaspäin (kuva 5). Varsin pian kävi kuitenkin ilmeiseksi, että punamultakeskittymän alaosa oli täysin löydötön. Siksi keskittymän loppuosa päätettiin kaivaa stratigrafisesti kuopan ja häiriintymättömän pohjamaan reunaa noudatellen. Punamullansekaisen hiekan poistamisen jälkeen kuopan voitiin todeta kaventuvan kohti epätasaista pohjaa, joka ulottui parhaimmillaan lähes 50 cm syvyyteen (kartta 3C). Kuopan syvin kohta oli keskellä ja esimerkiksi lounaisnurkka oli sitä selkeästi matalampi (kuva 6).

KAIVAUSLÖYDÖT

Punamultakeskittymästä tehtiin yhteensä viisi löytöä (KM 32170:1-5): hiotun kivilajiesineen katkelma, kolme purupihkaa sekä palanen huokoista tunnistamatonta ainesta. Pieni kivilajiesineen katkelma on säilyttänyt pari senttimetriä hiottua ulkopintaa, joka jyrkästi kaartuvana näyttäisi muodostavan osan leikkaukseltaan pyöreästä tai linssimäisestä esineestä. Esinetyyppejä ei katkelmasta voi kuitenkaan määrittää. Purupihkat ovat keskenään tasakokoisia ja –laatuja, eikä niistä yhdessäkään näy hampaanjälkiä. Kuten tasoa 1 kuvaavan piirroksen yhteyteen liitetty löytökartta (kartta 3B) osoittaa, kaikki kolme purupihkaa sijaitsivat punamultakeskittymän pohjoisosassa. Läheltä keskittymän kaakkoisnurkkaa tehty viides löytö, palanen huokoista tunnistamatonta ainesta, muistuttaa ulkoiselta olemukseltaan pähkinänkuoren kappaletta, mutta tuskin on sellainen.

TULKINTAA

Päivän kestänyt pelastuskaivaus Muhos Pyhäkoski 1:n asumuspainannealueella, jonka puitteissa tutkittiin maantienpenkasta yllättäen paljastunut punamultakeskittymä, tuotti merkittävää havaintoaineistoa paitsi itse kohteesta, myös kivikautisista asuinpaikoista yleensä. Punamultakuopan rakenteen tai löytöjen perusteella se tuskin on hautaus. Kuitenkin kivikautisilta asuinpaikoilta löydetyt punamultakeskittymät on yleisesti sellaisiksi tulkittu, vaikka niistä ei löydetäisi ainoatakaan esinettä. Pyhäkoski 1:n punamultakeskittymä vahvistaa epäilyjä, että punamultaa sisältävät kuopat ovat voineet palvella muussakin tarkoituksessa kuin ”viimeisenä leposijana”.

Mahdollisena hautana Pyhäkoski 1:n punamultakeskittymän sijainti ei sinänsä olisi mitenkään poikkeava, sillä asuinpaikkojen laidat tai jopa niiden keskiosat ovat sopineet tähän tarkoitukseen (Huurre 1998: 270). Myös pituusakselin pohjois-etelä –suuntaisuus on kivikautisista hautauksista tunnettu piirre. Punamultakeskittymästä tehdyt löydöt näyttäisivät kuitenkin heijastavan sen profaania luonnetta, sillä aiemmin purupihkaa on löydetty muilla keinoin haudaksi varmennetusta punamultakuopasta vain Taipalsaaren Vaaterannassa. Pyhäkoski 1:n löytöihin ei kuitenkaan sisälly Vaaterannan tavoin (Katiskoski 2000: 160-162) punamultahautaukselle luonteenomaisia löytöjä – meripihkakorua, liuskeriipusta tai –rengasta –, ellei hiotun kivilajiesineen katkelmaa sellaiseksi myöhemmin tulkita.

Epätavallisten löytöjen ohella myös punamultakeskittymän pituus (noin 1 metri) jää vain puoleen tyyppillisen punamultahaudan pituudesta. Keskittymän pieni koko ei automaattisesti sulje pois hautauksen mahdollisuutta, sillä Tervolan Koivukylän Laajamaassa haudoiksi on tulkittu vain 60x20 cm ja 90x20 cm kokoiset punamultavärjäymät. Näissä tapauksissa tulkinta kuitenkin nojaa vahvasti löytöinä saatuihin liuskerenkaisiin tai niiden katkelmiin (Engbom 1992: 52-54). Syvyytensä puolesta Pyhäkosken punamultakeskittymä vertautuu sangen tarkasti kivikautisten hautojen keskiarvoon (50-80 cm), mutta samaa ei

voi sanoa kuopan pohjan muodosta, joka hautauksissa näyttäisi olevan säännönmukaisesti tasainen (Halinen 1997: 22-23). Pyhäkosken kuopan pohjamuoto on nimittäin epätasainen, jopa polveileva.

Kuopan sisältämät merkit tulenpidosta eivät varsinaisesti sulje pois hautauksen mahdollisuutta (Huurre 1998:270), vaikka tämäkin varaus saattaa heijastella asuinpaikoilta löydettyjen punamultakeskittymien kritiikitöntä tulkintaa hautauksiksi. Kysymyksessä voi nimittäin olla automatismi, joka saa tutkijan tulkitsemaan esimerkiksi 40x20 cm laajan punamultakeskittymän haudaksi (Engbom 1992:52). Muhos Pyhäkoski 1:n punamultakeskittymän kaivauksen "anti" onkin toivottavasti siinä, että se kannustaa vastaavien ilmiöiden kriittisempään tulkintaan.

Oulussa 30. lokakuuta 2000

FL Janne Ikäheimo

LÄHTEET

Engbom, Leena 1992	Tervolan punamultahaudat, Kentältä poimittua. Kirjoitelmia arkeologian alalta, Museoviraston esihistorian toimiston julkaisu 2, 50-57.
Ikäheimo, Janne 2000	Muhos Pyhäkoski 1. Kivikautisen asuinpaikan alueen koekaivaus 22.-26.5.2000. Tutkimuskertomus Museoviraston arkeologian osaston topografisessa arkistossa. Kopio Oulun yliopiston arkeologian laboratoriossa.
Halinen, Petri 1997	Kaustisen Kankaan asuinpaikka ja punamultahaudat, Muinaistutkija 2/97, 18-27.
Huurre, Matti 1998	Kivikauden Suomi, Keuruu.
Katiskoski, Kaarlo 2000	Taipalsaari Vaateranta, Arkeologia Suomessa – Arkeologi i Finland 1997-1998, Vammala, 160-162.

ARKISTOTIEDOT

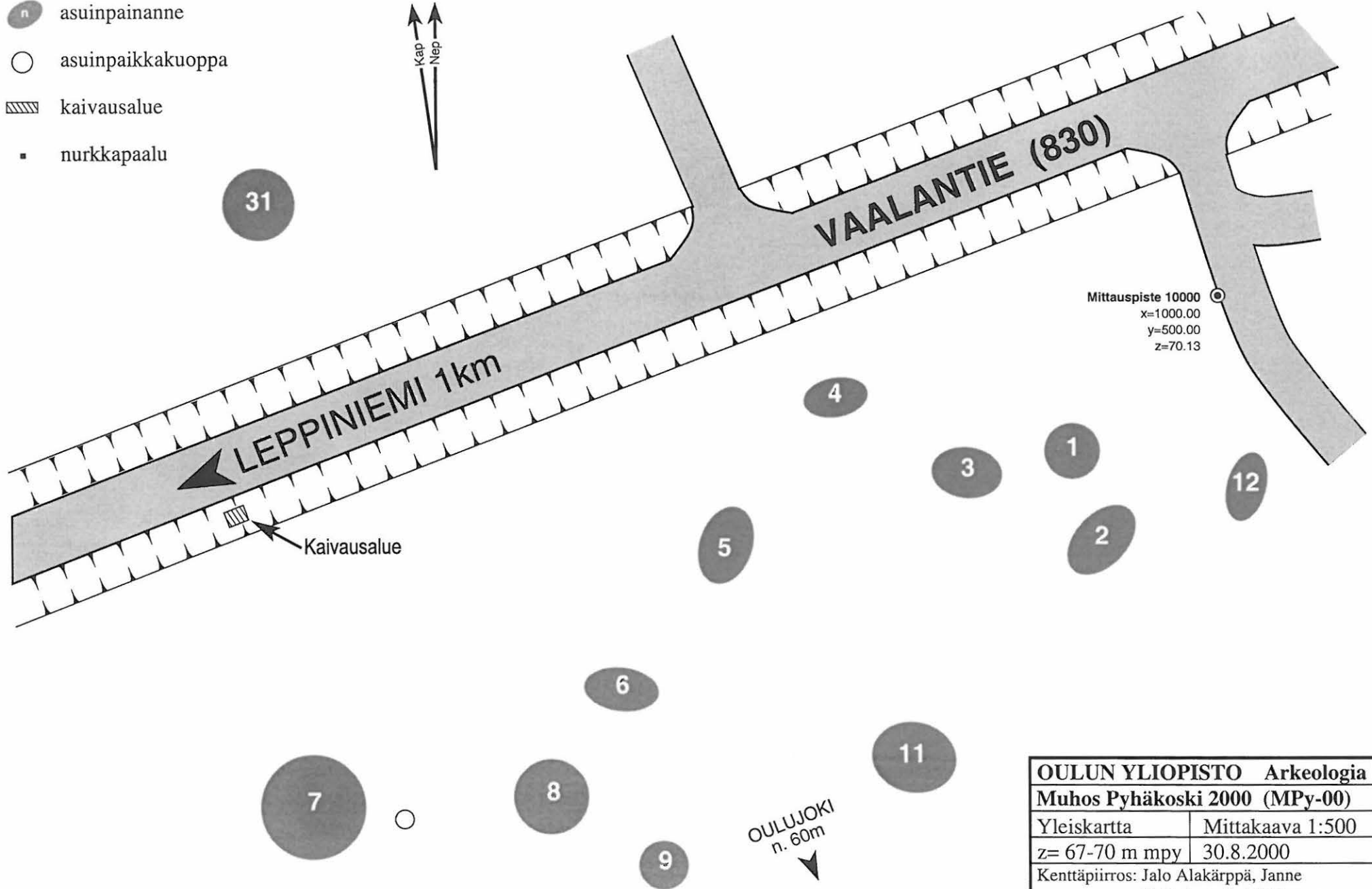
MUHOS PYHÄKOSKI 1

Kivikautisen punamultakeskittymän kaivaustutkimus 30.8.2000. MuPy-00.

Kunta:	Muhos
Kylä:	Muhoskylä
Tila:	Koski-Pyhänsivu 3:25
Omistaja:	Fortum Service Oy
Peruskartta:	3422 10 MUHOS
Koordinaatit:	x= 7195 30-40 y= 3455 24-68 z= 67,5-72,5
Kiintopisteet:	Mittauspiste 10000 sijaitsee lähellä jokivartta kohti suuntautuvan metsäpolun reunaa upotetun puupaalun päässä, z=70,13
Arkistoaineisto:	Tarkastuskertomus 1998, FM Janne Ikäheimo Kaivausraportti 2000, FL Janne Ikäheimo "Muhos Pyhäkoski 1. Kivikautisen asuinpainannealueen koekaivaus 22.-26.5.2000," Museovirasto, arkeologian osaston topografinen arkisto. Kopio Oulun yliopiston arkeologian laboratoriossa. PDF-muotoinen kaivauskertomus saatavana osoitteessa http://arklab.oulu.fi/public/PDF/kaivaus/pyha1.pdf Kaivauslöydöt KM 32123: 1-75
Löydöt	KM 32170:1-5.
Dokumentaatio	Kaivausdiat: Oulun yliopisto, arkeologian laboratorio 23720-23734 Kartat: 2

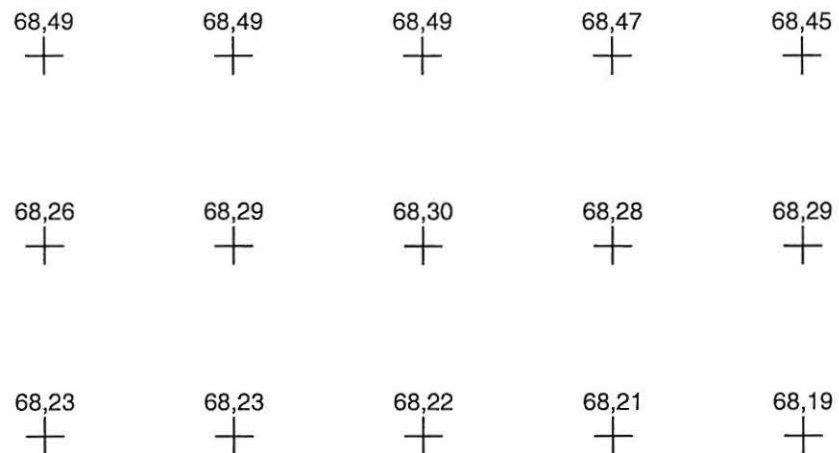

- asuinpainanne
- asuinpaikkakuoppa
- kaivausalue
- nurkkapaalu

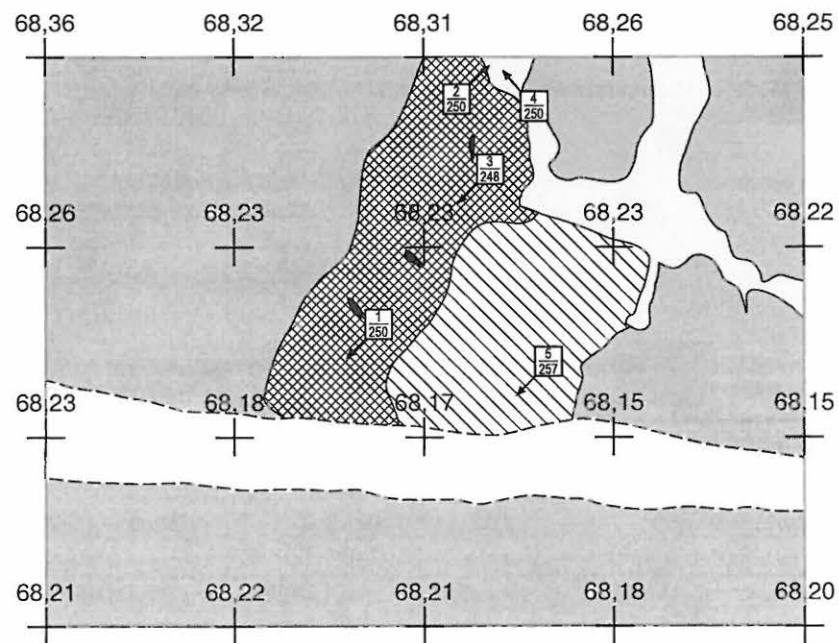

OULUN YLIOPISTO Arkeologia	
Muhos Pyhäkoski 2000 (MPy-00)	
Yleiskartta	Mittakaava 1:500
z= 67-70 m mpy	30.8.2000
Kenttäpiirros: Jalo Alakärppä, Janne Ikäheimo, Jari Okkonen	
Puhtaaksi piirtänyt: Janne Ikäheimo	

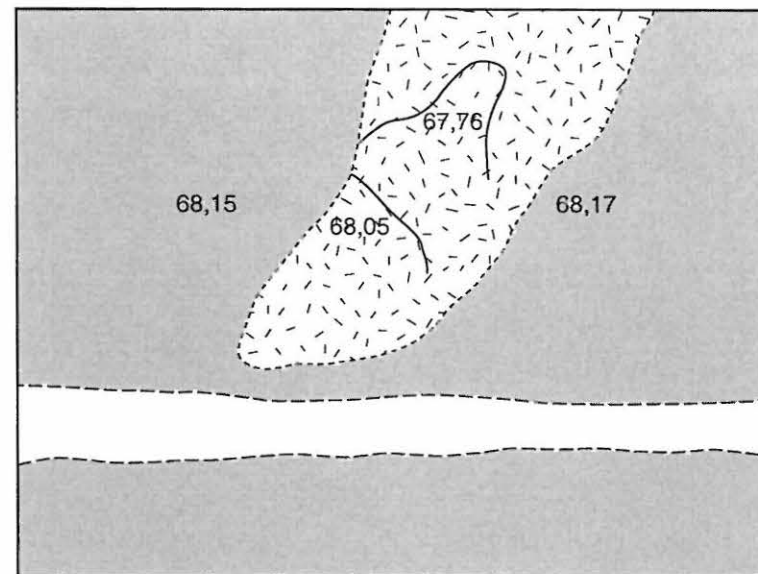
A. PINTAVAAKITUS

B. TASO 1

C. KUOPAN RAJAT JA POHJA-ARVOT

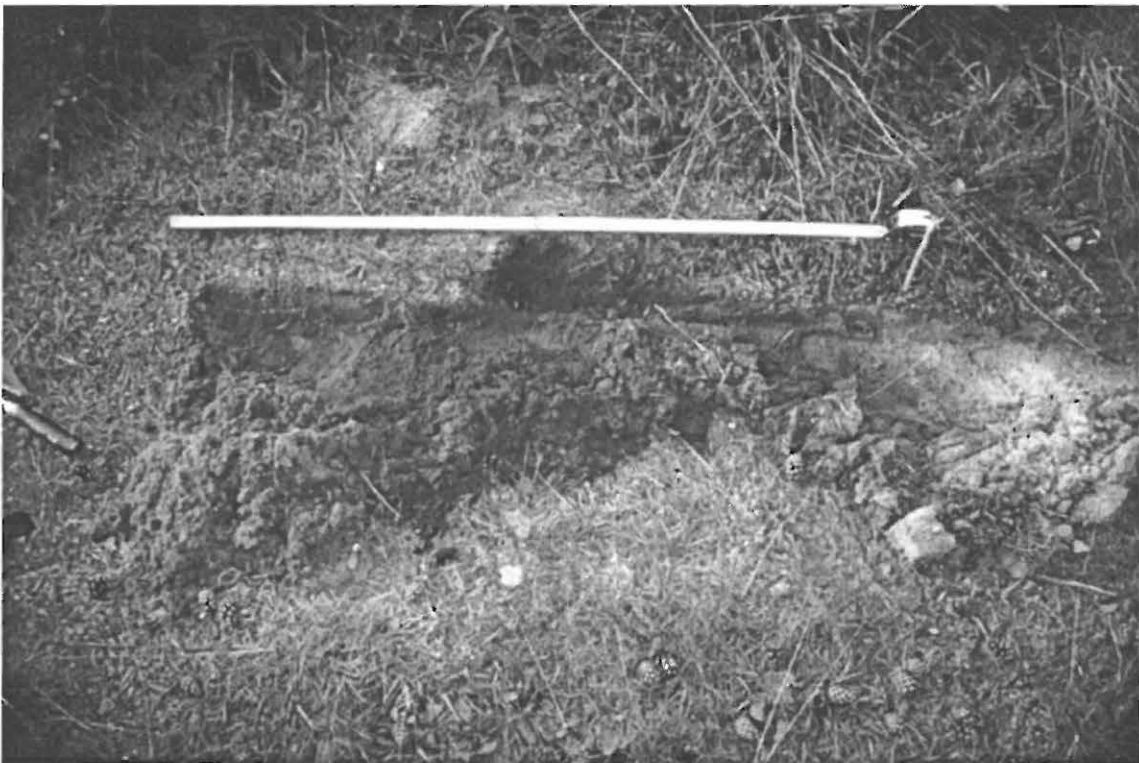

	huuhtoutumiskerros		hiilensekainen maa
	rikastumiskerros		tienvarsiojan pohja
	punamullan sekainen hiekka		löytö (alanumero)
vaakitusarvo
	voimakkaasti punamullan
sekainen hiekka		

OULUN YLIOPISTO Arkeologia	
Muhos Muhoskylä Pyhäkoski 1	
Punamulta-alue	Mittakaava 1:20
Koneen korkeus 70,71	30.8.2000
Kenttäpiirros: Vesa-Pekka Herva	
Puhtaaksi piirtänyt: Janne Ikäheimo	

Kuva 1. Yleiskuva punamultakeskittymän sijainnista Vaalantien pohjoispuolelta, kohti pohjoista suuntautuvan metsäautotien haarasta. FM Mika Friman kuvaamassa löytöpaikkaa (Oulun yliopiston arkeologian laboratorion dia 23722, kuva: Janne Ikkäheimo, suunta 225/360°).

Kuva 2. Punamultakeskittymän laajuuden määrittely ojanpenkkaa leikkaamalla. Mitan näkyvän osan pituus 1 metri (Oulun yliopiston arkeologian laboratorion dia 23720, kuva: Janne Ikkäheimo, suunta 330/360°).

Kuva 3. Punamultakeskittymä pintamaan poiston jälkeen kohti Vaalantietä (Oulun yliopiston arkeologian laboratorion dia 23724, kuva: Mika Friman, suunta 330/360°).

Kuva 4. Selkeäpiirteinen, pohjois-eteläsuuntainen punamultakeskittymä kaivettuna tasoon 1. Tasoon merkittyinä löytöjen 1 ja 3 löytöpaikat (Oulun yliopiston arkeologian laboratorion dia 23732, kuva: Mika Friman, suunta 330/360°).

Kuva 5. Kaivauksen loppupuolella poistettiin yksinomaan punamullansekaista maata. Kaivajina Herva (vas.), Alakärppä ja Ikäheimo (Oulun yliopiston arkeologian laboratorion dia 23733, kuva: Mika Friman, suunta 150/360°).

Kuva 6. Pohjaan kaivettu punamultakeskittymä. Leikkauksessa näkyvä tummempi alue on osa keskittymään tunkeutuvaa hiiltynyttä puuta (Oulun yliopiston arkeologian laboratorion dia 23724, kuva: Mika Friman, suunta 315/360°).

KUVAUSPÄIVÄKIRJA – MUHOS PYHÄKOSKI 1

Kuvauspäivä: diat 23720-23721 sunnuntai 27.8.2000; diat 23722-23734 keskiviikko 30.8.2000.
Kuvaussuunta xxx/360°.

DIA	SUUNTA	AIHE
23720	330	Punamultakeskittymän laajuuden määrittely ojanpenkkaa leikkaamalla. Mitan näkyvän osan pituus 1 metri. Kuva: Janne Ikäheimo.
23721	245	Yleiskuva punamultakeskittymän sijainnista Vaalantien ojanpohjaa pitkin. Kuva: Janne Ikäheimo.
23722	225	Yleiskuva punamultakeskittymän sijainnista Vaalantien pohjoispuolelta, kohti pohjoista suuntautuvan metsäautotien haarasta. FM Mika Friman kuvaamassa löytöpaikkaa. Kuva: Janne Ikäheimo.
23723	150	Punamultakeskittymä pintamaan poiston jälkeen kohti ojanpohjaa. Kuva: Mika Friman.
23724	330	Punamultakeskittymä pintamaan poiston jälkeen kohti Vaalantietä. Kuva: Mika Friman.
23725	230	Punamultakeskittymän laajuutta tutkittiin maakairalla, jonka jäljet erottuvat pieninä reikinä kaivaustasossa. Kuva: Mika Friman.
23726	330	Selkeäpiirteinen, pohjois-eteläsuuntainen punamultakeskittymä kaivettuna tasoon 1. Tasoon merkittyinä löytöjen 1 ja 3 löytöpaikat. Kuva: Mika Friman.
23727	120	Kaivauslöytöä ojanpohjalla tarkastelemassa Oulun yliopiston yleisen arkeologian oppiaineen edustajat FM Alakärppä, fil.yo Herva ja FL Ikäheimo. Kuva: Mika Friman.
23728	330	Pohjaan kaivettu punamultakeskittymä. Leikkauksessa näkyvä tummempi alue on osa keskittymään tunkeutuvaa hiiltynyttä puuta. Kuva: Mika Friman.
23729	230	Kaivauspaikan sijaintia ja suuntaa määritetään. FL Ikäheimo ottaa suuntimaa, FM Alakärppä ja fi.yo Herva tarkkailevat. Kuva: Mika Friman.
23730	220	Tienpenkan yläosaa leikataan kaivaustason aikaansaamiseksi. Kuva: Mika Friman.
23731	150	Kaivajat Herva (vas.), Alakärppä ja Ikäheimo poistamassa ensimmäistä kerrosta. Taustalla punamullasekaisen maan talteenotossa käytetty muovilaatikko. Kuva: Mika Friman.
23732	330	Selkeäpiirteinen, pohjois-eteläsuuntainen punamultakeskittymä kaivettuna tasoon 1. Tasoon merkittyinä löytöjen 1 ja 3 löytöpaikat. Kuva: Mika Friman.
23733	150	Kaivauksen loppupuolella poistettiin yksinomaan punamullansekaisista maata. Kaivajina Herva (vas.), Alakärppä ja Ikäheimo. Kuva: Mika Friman.
23734	315	Pohjaan kaivettu punamultakeskittymä. Leikkauksessa näkyvä tummempi alue on osa keskittymään tunkeutuvaa hiiltynyttä puuta. Kuva: Mika Friman.